

Екологічне законодавство виразно демонструє встановлення для окремих категорій справ особливостей адміністративного провадження. Але слід зауважити, що встановлення таких особливостей загалом відповідає основним принципам адміністративної процедури, визначеним Законом України «Про адміністративну процедуру».

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>.
2. Заєць О.І. Розвиток сучасної правничої думки про право власності на природні ресурси та комплекси в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юрид. науки. 2005. Вип.63. С. 9–13.
3. Яремак З.В. Конфлікти і колізії як юридичні протиріччя в екологічному праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 120–123.

**ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА ЧЕРКАЩИНІ
(З НАГОДИ 440-ї РІЧНИЦІ НАДАННЯ «НІМЕЦЬКОГО ПРАВА»
МІСТУ КОРСУНЬ 8 ЛЮТОГО 1585 р.)**

Сергій ДЖОЛОС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

8 лютого 2025 року виповнилося 440 років з дня отримання магдебурзького права містом Корсунь Черкаської області. Тож спробуймо пригадати ті події та досягнути їх сутність.

Насамперед варто зауважити, що місто Корсунь має давню і славу історію.

На території сучасного міста Корсунь виявлено 21 курган та залишки пізньопалеолітичної стоянки поселень трипільської та черняхівської культур. Місто було засноване 1032 р. великим князем київським Ярославом Мудрим як складова частина Пороської оборонної лінії. Назва Корсунь пішла або від назви візантійського міста в слов'янській транскрипції, з якого були родом ченці, поселені на Пороссі, або від тюркських слів «кара» – «чорний» і «су» – «вода». Вперше у письмових джерелах Корсунь згадується в 1169 р. [1].

Видатний історик Л. І. Похилевич зазначав, що в 1195 р. Корсунь вважався вже одним зі значних прикордонних міст, і князі сперечалися між собою за право володіти ним разом з іншими містами – Торчеськом, Каневом, Трипільям і Богуславом [2].

З 1193 р. по 1240 р. Корсунь був центром удільного князівства, яким правили представники роду Мономаховичів. У 1240-х роках місто, ймовірно, було зруйноване монголо-татарами. У 1360-х роках Корсунь увійшов до складу Великого князівства Литовського, а в 1569 р., після Люблінської унії, – до складу Королівства Польського як складової Речі Посполитої. У ті часи Корсунь разом з околицями був майже безлюдною пустелею [1], точніше, про нього були відсутні письмові згадки до 1580 р., коли польський король Стефан Баторій дав привілей на укріплення і заселення міста Корсуня і на певні пільги для його мешканців [2].

8 лютого 1585 р. польський король Стефан Баторій своїм привілеєм дарував Корсуню магдебурзьке право [1] і дозволив його відновити братам князям Вишневецьким гербу Корибут (один з них був каштеляном Київським, другий – старостою Черкаським і Канівським). Брати князі Вишневецькі вважали, що велику користь має принести заснування міста на Корсунському урочищі, що розташовувалося на дорозі, якою татари мали звичай вторгатися у Польщу [2].

20 лютого 1585 р. король Стефан Баторій дарував Корсуню герб: «Лук жовтий натягнутий і стріла на тятиву покладена в червоному полі». У 1580-х роках місто називали ще «Корсунь Черкаський». Воно мало важливе оборонне значення, а його фортеця, обнесена частоколом, була однією з найпотужніших в Україні [1].

Л.І. Похилевич вказує, що мешканцям Корсуня було надане магдебурзьке право, з усуненням усіх прав та звичаїв руських і польських, які йому суперечили.

Міщани були звільнені від начальства і влади воєвод, каштелянів, суддів, підкоморних підсудків та інших земських чиновників в усіх кримінальних і цивільних справах, у яких повинні були відповідати тільки перед війтом і лавниками, обраними від міста, а війт – перед королівським судом.

Міщани повинні були під час війни виступати проти ворога під командуванням обраного війтом старости [2].

Видатний історик Л.І. Похилевич у праці «Сказання про населені місцевості Київської губернії» (1864 р.) вказує, що «інший привілей 1585 року, на пергаменті написаний, з підписом королівським, зберігається у нинішніх власників Корсуня» [2], якими на той час були князі Лопухіни (точніше – князь Павло Петрович Лопухін). Л.І. Похилевич наводить текст цього документа за Балинським:

«Ознаймуемъ, ижъ для лепшой безпечности и пожитку панствъ нашихъ, посполитое и коронное мѣсто Корсунь, которое въ земли Кіевской, въ старотстве Черкаском, ново на пустыни, на шляхахъ татарскихъ сидитъ, хотящи на тамтой украинѣ угрунтовати, Мы есмо

*его особливо привилеємъ и листы нашими фундовали, **право нѣмецкое** и певные вольности тамъ надали. То какъ теперь естесмы прошени отъ преречоныхъ подданныхъ нашихъ мѣщанъ Корсунскихъ, абыхмо тому мѣсту новозаложеному, прикладомъ иншихъ мѣстъ, гербъ, то есть лукъ желтый натягненный и стрѣлу на лютыни наложеную въ червономъ полю дали; а такъ мы просьбу ихъ слушную з ласки наше королевское, того-то менованого гербу, мѣсту Корсуню позволили и тымъ листомъ нашимъ до того мѣста надаемъ, который гербъ въ семь мѣсте есть значно выражонъ и вымаліованъ. Якого уже отъ сего часу мѣщане и по нихъ будучіе на всѣ потомны вѣчныя часы, такъ на печати до всякихъ правъ своихъ посполитыхъ и судовыхъ мѣсцкихъ, яко тежъ и на хоругви мѣсской уживати и съ того ся веселити мають, справующися во всемъ ведле фундушу, вольности, имъ одѣ насъ наданыхъ и одѣ всякаго уближенія права посполитаго» [2].*

Варто зауважити, що **Корсунь є першим містом** на території Черкаської області, яке отримало магдебурзьке право. Цей факт можна пояснити тією обставиною, що звільнення його мешканців від більшості повинностей і податків мало стимулювати швидке заселення міста та освоєння південно-східних окраїн Речі Посполитої, що наприкінці XVI ст. межували із Диким Полем, звідки у будь-який момент могла прийти небезпека.

У 1585 р. на прилеглих до Корсуня територіях було утворено Корсунське староство, до якого крім Корсуня входили також міста Стеблів, Сахнов Міст (нинішня Сахнівка), Чигирин, Звенигородка, Сміла, Крилов, Данилова Слобода (сучасна Медведівка) та інші. Староство входило до Канівського повіту Київського воєводства [1].

У 1592 р. корсунські міщани отримали від короля Сигізмунда III підтверджувальний привілей, а у 1598 р. – ще один, з якого між іншим видно, що мешканці потерпали від утисків з боку посесорів Канівського староства. Водночас, корсунські міщани не сплачували жодних податей, не відбували ніяких повинностей, крім військової служби, і навіть не допускали надісланих чиновників до люстрації [2] (люстрацією за часів Речі Посполитої називався опис майна і володінь, імен власників нерухомості, перепис населення, підрахунок фінансового доходу до казни держави на основі податків).

З кінця XVI ст. магдебурзьке право починає досить широко поширюватися на Черкащині. Невдовзі після Корсуня (8 лютого 1585 р.), магдебурзьке право отримали Чигирин (1 травня 1589 р., 15 жовтня 1592 р., 16 квітня 1792 р.) і Мошни (9 лютого 1592 р.).

Упродовж XVII ст. магдебурзьке право на Черкащині отримали Медведівка (1616 р., 15 квітня 1659 р. (від гетьмана Б. Хмельницького),

30 березня 1792 р. (від польського короля Станіслава Августа Понятовського), Лисянка (28 червня 1622 р.), Умань (7 квітня 1663 р., 1760 р.).

У XVIII ст. магдебурзьке право було надано таким містам Черкащини, як: Жаботин (11 (2) травня 1771 р., Сміла (11 березня 1773 р.), Черкаси, Білозір'я, Ломувате (10 листопада 1791 р.), Квітки, Сахнівка (21 лютого 1792 р.), Звенигородка, Кальниболото (Катеринопіль/Калинопіль) (30 квітня 1792 р.), Канів (9 червня 1792 р.) [3].

Звідки ж походить магдебурзьке право й які привілеї воно надавало місцевим жителям?

І.Б. Усенко зазначає, що **магдебурзьке міське право** (Magdeburger Weichbildrecht) – це феодальне міське право, що склалося в німецькому місті Магдебурзі, а згодом поширилося на багато інших міст Європи, стало символом феодального міського самоврядування. Його виникнення пов'язане з походами X–XI ст. німецьких імператорів до Італії, звідки й було запозичено ідеї та зразки міського самоврядування. На слов'янських землях магдебурзьке право часто називалося «німецьким правом», при цьому, згодом виникли й такі його модифікації, як любекське і кульмське (хелмінське) право [4].

Магдебурзьке право регулювало такі сфери життя середньовічних міст, як: порядок обрання міської влади, її функції, основні норми цивільного і кримінального права, правила судочинства та оподаткування, діяльність купецьких об'єднань, ремісничих цехів, порядок торгівлі тощо. Вищою апеляційною інстанцією для міст з магдебурзьким правом тривалий час був суд Магдебурга.

Тож міста з магдебурзьким правом отримували такі привілеї, як: самоврядування, податковий і судовий імунітет, право власності на землю, пільги щодо ремесел і торгівлі, звільнення від феодальних повинностей (окрім гужової або військової).

Сфера дії магдебурзького права іноді виходила далеко за межі феодальних міст. Так, у Пруссії, а згодом в Україні-Гетьманщині джерела магдебурзького права мали загальнообов'язковий характер, у т. ч. для сільської місцевості [4].

Як зазначає П.П. Музиченко, магдебурзьке право стало поширюватися **на українських землях** із XIV–XV ст., через Польщу та Угорщину. Враховуючи, що правом на самоврядування могли користуватися тільки католики, магдебурзьке право не лише відігравало досить прогресивну роль в економічному розвитку українських міст, а й сприяло поширенню польської культури і католицизму [5].

У різні часи магдебурзьке право могло бути надане тому чи іншому місту польськими та угорськими королями, литовськими князями, магнатами – власниками міст, а також гетьманами.

За рівнем самоврядування міста України поділялися на **магістратські (привілейовані) та ратушні**. Ратушу як орган міського самоврядування у кінці XVIII ст. мали майже всі міста Лівобережної України.

У магістратських містах уся повнота влади належала магістратові. Він складався з магістратських урядників – старших та молодших. До старших належали: війт, бурмістри, райці, лавники та магістратський писар; до молодших – комісар або межувальник, городничий та возний.

Судовий процес у містах із магдебурзьким правом був усним, гласним та змагальним. Міста з правом на самоврядування були звільнені від судової й адміністративної влади власника та повинні були вершити правосуддя виключно на засадах магдебурзького права [5].

Жителі міст, які мали магдебурзьке право, були юридично вільними і звільнялися від **повинностей** на користь власника. Водночас вони виконували як загальнодержавні повинності, так і ті, що визначала міська влада.

Із загальнодержавних повинностей головною була військова. Місто виставляло певну кількість ратників, сплачувало податки на військові потреби – «серебщину» та «ординщину». Частина прибутків міста йшла на купівлю пороху, свинцю, набоїв. На містах лежав також обов'язок утримання розквартированого на їх території війська. Магістрат забезпечував військо продуктами, квартирами, транспортом. На жителів покладалось утримання міської адміністрації, сплата податків духівництву і на ремонтні роботи в місті.

Жителі міст, які мали магдебурзьке право, одержували низку **привілеїв**.

Так, вони мали право будувати ратушу з годинником і тримати трубача при ній. У нижніх приміщеннях ратуші дозволялося розміщувати крамницю, хлібні засіки, «діжку мірну» (для сипучих продуктів) і «мірницю мідну» (для рідких), доходи з яких використовувалися для загальноміських потреб.

У містах, до яких приїжджало багато купців, дозволялося будувати гостиний двір. Міста мали право на «посполиту лазню», «посполиту кухню» (шинок), млин.

Усі доходи надходили до міської казни, скарбниці (скрині), ключ від якої знаходився у одного з бурмістрів. Із цієї скрині йшла оплата за магдебурзьке право, вносилися податки та покривалися інші витрати.

Одним з важливих привілеїв, які надавало магдебурзьке право, було право «складу»: купці, котрі привозили товари до міста, повинні були продавати їх тільки в цьому місті й лише оптом.

Роздрібна купівля-продаж була монополією місцевих купців. Приїжджі купці могли торгувати вроздріб тільки у дні ярмарків.

Ярмарки і торги, які влаштовувались у містах, сприяли їх економічному розвитку, збагаченню міських жителів. Кількість ярмарків, які мало право проводити місто, зазначалась у грамотах на самоврядування [5].

На початку XIX ст. магдебурзьке право в Україні практично припинило своє існування. Головними причинами цього були: втручання місцевої адміністрації у справи міст з магдебурзьким правом; невизначеність компетенції та дій війта, ради, лави; становий характер влади в містах; відсутність будь-якого контролю за діяльністю міської адміністрації; корупція та хабарництво серед посадових осіб тощо [5]. Юридично магдебурзьке право було скасоване указами російського імператора Миколи I для всієї України – у 1831 р., а для Києва – у 1834 р. У свою чергу, у містах Західної України, які після Першого поділу Польщі (1772 р.) відійшли до Австрії (точніше, на той момент, – Священної Римської імперії германської нації), магдебурзьке право було ліквідоване до кінця XVIII ст. [5].

На підсумок варто зазначити, що вплив магдебурзького права можна вважати прогресивним з огляду на те, що воно захищало інтереси буржуазії від впливу з боку короля і магнатів та прискорювало перехід суспільства від феодальних до капіталістичних відносин. Проте, варто пам'ятати, що у містах з магдебурзьким правом все одно залишався простір для зловживань і хабарництва, оскільки замість сваволі феодалів і кріпацтва набували поширення корупція буржуазії і безмежна влада грошей.

Список використаних джерел

1. Корсунь-Шевченківський // Бекет. URL: <https://beket.com.ua/cherkasskaja/korsun-shevchenkovskij/#m> (дата звернення: 08.02.2025).
2. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. Киев, 1864. 763 с. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/ru/EStore/Local/1864Poxylevych.html> (дата звернення: 08.02.2025).
3. Ташлай Анна Олексіївна. Магдебурзьке право на Черкащині // Молодіжна альтернатива. URL: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1137:2012-03-01-10-50-18&catid=41:headlines&Itemid=91 (дата звернення: 08.02.2025).
4. Усенко І.Б. Магдебурзьке право // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. URL: https://leksika.com.ua/15290527/legal/magdeburzke_pravo (дата звернення: 08.02.2025).
5. Музиченко П.П. Магдебурзьке право в Україні // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. URL: https://leksika.com.ua/15970122/legal/magdeburzke_pravo_v_ukrayini (дата звернення: 08.02.2025).

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД У ЦИФРОВУ ЕПОХУ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АВТОКРАТІЇ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Ганна САМІЛО,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

Цифрова епоха принесла не лише безпрецедентні можливості для розвитку особистості, свободи вираження поглядів і доступу до інформації, але й створила нові виклики для правового захисту фундаментальних прав людини. У реаліях інформаційної автократії обмеження прав і свобод набувають системного характеру, а цифрові технології перетворюються на інструмент контролю та примусу. Актуальним є питання: у якій формі та за допомогою яких механізмів обмежуються права громадян у цифровому середовищі, наскільки такі обмеження відповідають принципам міжнародного права та які правові гарантії протистоять їхньому надмірному застосуванню.

Правовий аналіз обмеження прав у цифрову епоху в умовах інформаційної автократії вимагає, перш за все, розгляду принципу пропорційності обмежень. Згідно зі статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, свобода вираження поглядів може підлягати певним обмеженням [1], але вони повинні бути передбачені законом, переслідувати легітимну мету (захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі) та бути необхідними і пропорційними.

У реальності інформаційної автократії ці критерії часто ігноруються. Закони формулюють надто широкі підстави для обмеження доступу до інформації (наприклад, «загроза стабільності», «небезпечний контент», «дискредитація державних органів»), що дозволяє державним структурам свавільно втручатися у здійснення права на свободу слова.

Серед основних видів обмеження прав і свобод у цифрову епоху можна виокремити такі:

- обмеження доступу до інформації (блокування сайтів, обмеження роботи месенджерів, запровадження фільтрів контенту);
- моніторинг і нагляд за цифровою активністю (збирання даних про інтернет-поведінку громадян, створення баз даних «неблагонадійних» осіб);
- переслідування за висловлювання (адміністративна та кримінальна відповідальність за пости у соціальних мережах, онлайн-коментарі чи публікації);
- автоматичне видалення контенту (надання державним органам права примушувати платформи видаляти контент без рішення суду).